

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

Результати нашого дослідження не претендують на повну завершеність. Вони потребують продовження подальших розвідок у напрямках пошуку сучасного змісту різних видів компетентностей, насамперед життєвих, які є базовими для формування всіх інших видів компетентностей учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової та повної середньої освіти // Освіта України. — 2004. — № 5.
2. Кремінський В. Г. Освіта та наука України: шляхи модернізації. — К.: Грамота, 2003. — 216 с.
3. Лозова В. Стратегічні питання сучасної дидактики. // Шлях освіти. — 2003. — № 3. — С. 11–16.
4. Шамова Т. И., Давиденко Т. М. Управление образовательным процессом в адаптивной школе. — М., 2001.
5. Чернишова Р., Андриюханова В. Мета сучасної школи — компетентність // Директор школи. — 2001. — № 8. — С. 91–96.
6. Коваль В. Розробка галузевих стандартів компетентностей // Професійно-технічна освіта. — 2003. — Спецвипуск. — С. 46–47.
7. Булка Н. І. Креативність і соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. — 2001. — № 10. — С. 46–49.
8. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта. — 2000. — 8–15 листопада.

Віталій БЕРБЕЦ

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

В статті розкривається сутність понять компетентність і “здоров’язберігаюча компетентність” і визначено структурні елементи процесу формування здоров’язберігаючої компетентності.

Однією з характерних рис концепції компетентності людини є думка про підвищення ролі суб’єкта в соціальних перетвореннях та удосконалення його здатності розуміти динаміку і впливати на хід процесів. Ці вимоги до компетентності визначаються освітньою політикою держави. Сьогодні в Україні на законодавчому рівні затверджено систему стандартів з кожного освітньо-кваліфікаційного рівня та профілю підготовки. Стандарти містять усі вимоги до компетентності, кваліфікаційну характеристику та системи діагностики якості знань [3, 34–36]. Інакше кажучи, компетентність молодшої людини разом з основними дидактичними одиницями навчальних дисциплін стають складовими компонентами державних освітніх стандартів.

Досліджуючи вказану проблему, ми маємо на меті з’ясувати сутність поняття “здоров’язберігаюча компетентність”, і складові процесу її формування.

За “Словником іншомовних слів”, компетентність визначається як “поінформованість, обізнаність, авторитетність. Компетенція (лат. *competentia*, від *competere* — взаємно прагну, відповідаю, підходжу) — це коло повноважень будь-якої організації, установи або особи; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід” [1, 246].

Навчально-трудова діяльність в процесі технологічної освіти повинна не лише дати учням суму знань, а й сформувати комплекс компетентностей, в тому числі здоров’язберігаючу. Поняття компетентності належить до сфери складних умінь і якостей особистості.

Р. Чернишова та В. Андриюханова вважають, що навчально-пізнавальна діяльність учнів є особливо важливою тому, що має дати особистості суму знань, умінь та навичок і сформувати її компетентність. Цей термін має кілька переваг:

- він одним словом називає триаду “знання, уміння та навички” [5, 91–96];
- він найбільш доцільний щодо визначення реального рівня підготовки випускника як фахівця. Цільова установка на підготовку кваліфікованих фахівців є бажаною. Компетентність — це найбільш реальна мета;

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

– компетентність передбачає постійне оновлення знань, оволодіння новою інформацією для вирішення професійних завдань в сучасних умовах. Інакше кажучи, компетентність — це здібність до актуального виконання діяльності;

– компетентність вимагає як змістових (знання), так і процесуальних (вміння) компонентів.

Дж. Равен запропонував таку характеристику компетентності: складові компетентності будуть розвиватися і виявлятися лише в процесі виконання цікавої для людини діяльності, їх не можна вирахувати й оцінювати окремо від мотивації, яка що частиною компетентності; ефективна діяльність, як результат декількох факторів, набагато більше залежить від багатьох незалежних і взаємозамінних компетентностей, що охоплюють широкий спектр ситуацій у процесі руху до мети, ніж від рівня окремої компетентності або здібності, виявленої в конкретній ситуації [4, 154–155]. Треба оцінювати повний набір компетентностей, які виявляються індивідами у різних ситуаціях протягом тривалого часу і витрачаються на досягнення особистісно-значущих цілей, а не рівень якоїсь окремої здібності. Будь-який показник окремо взятої “здатності” або “мотивації” індивіда абсолютно безглуздий; конкретна ситуація, в якій опиняється індивід і його цінності, безпосередньо впливає на можливість розвитку й оволодіння новими компетентностями. Але не тільки обставини мають право змінити людей, а й самі люди також активно здійснюють вибір і виявляють себе по-новому залежно від конкретних обставин.

Інший підхід до компетентності, точніше компетентнісного підходу запропонували В. Краєвський, А. Хуторський, які вважають, що:

– компетентність є ключовим, своєрідним “вузловим” поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі інтелектуальний і навичковий складники освіти; по-друге, в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого “від результату” (“стандарт на виході”); по-третє, ключова компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких знань і умінь, які належать до широких сфер культури та діяльності (комунікативної, інформаційної, ділової тощо);

– цей підхід не є новим, оскільки орієнтація на освоєння умінь, способів діяльності і, тим більше, узагальнених способів діяльності існувала як напрям розвитку педагогічних досліджень і практики, однак не була провідною;

– не варто протиставляти компетентність знанням, вмінням чи навичкам. Поняття компетентності ширше, ніж поняття знань, умінь, навичок;

– поняття компетентності охоплює не тільки когнітивний і операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання й уміння), систему ціннісних орієнтацій, звичок тощо; компетентності формуються в процесі навчання, і не лише в середній школі, а й під впливом родини, трудової діяльності, релігії, культури тощо. У зв’язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, в якій живе й розвивається учень [4, 12–13].

Таким чином, трудова компетентність є інтегрованим результатом навчально-трудової діяльності учнів і формується передусім на основі опанування змісту програми трудового навчання. Компетентна людина не тільки повинна розуміти сутність проблеми, а й вміти вирішувати її практично.

Загальними трудовими компетентностями, яких потребує сучасне життя, є:

а) соціальні — здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, врегулюванні конфліктів ненасильницьким шляхом, у функціонуванні та розвитку демократичних інститутів суспільства;

б) полікультурні — пов’язані з життям у полікультурному суспільстві, передбачають розуміння несхожості людей, взаємоповагу до їх мови, релігії, культури тощо;

в) комунікативні — володіння усно і письмово рідною та іншими мовами;

г) інформаційні — зумовлені зростанням ролі інформації у сучасному суспільстві й передбачають оволодіння інформаційними технологіями, вміння здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію;

д) саморозвитку та самоосвіти — потреба і готовність постійно вдосконалюватись як професійно, так і особисто та суспільно [3, 34–36].

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

Зміст трудових компетентностей, які має забезпечити основна школа, полягає у наступному: трудовий процес як цілеспрямована перетворююча діяльність людини (елементи трудового процесу — праця людини, предмети та знаряддя праці); людина як суб'єкт трудового процесу, її здатність виконувати трудові функції з урахуванням власних можливостей; професійна придатність; професія як результат суспільної праці; класифікація професій, рівень професійної підготовки та його ознаки; професійна майстерність як показник оволодіння професійною діяльністю; предмети праці; знаряддя праці; безпечні умови праці [3, 34–36].

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає не тільки високої трудової активності, а й потреби залишатися здоровою, почуватися в безпеці й досягати успіху у своєму житті. Але на шляху до цього чимало перепон. Серед них ті, що не залежать від волі молодій людині (спадковість, екологічні проблеми, соціальні катаклізми, епідемії), і ті, які вона створює собі сама. З іншого боку, сучасний світ ставить перед людиною нові виклики і завдання, впоратися з якими без належної підготовки непросто.

Цікавим є аналіз поняття здоров'я А. Іванюшкіним, котрий застосовує ціннісний підхід і пропонує три рівні опису цієї цінності:

1) біологічний — звичне здоров'я припускає досконалість саморегуляції організму, гармонію фізіологічних процесів і, як наслідок, максимум адаптації;

2) соціальний — здоров'я є мірою соціальної активності, діяльного ставлення людського індивіда до світу;

3) особистісний (психологічний) — здоров'я є не відсутність хвороби, але скоріше заперечення її в сенсі подолання (здоров'я — не тільки стан організму, але й “стратегія життя людини”).

Зважаючи на різноаспектність розуміння здоров'я, учені (В. Петленко, С. Попов та ін.) виокремлюють кілька його видів.

1. Соматичне здоров'я — життєвий стан органів і систем органів людського організму. Основу соматичного здоров'я становить біологічна програма індивідуального розвитку людини;

2. Фізичне здоров'я — рівень розвитку й функціональних можливостей органів і систем організму. Основу фізичного здоров'я становлять морфологічні й функціональні резерви клітин, тканин, органів і систем органів, що забезпечують пристосування організму до впливу різних факторів;

3. Психічне здоров'я — стан психічної сфери людини. Основою психічного здоров'я є стан загального душевного комфорту, що забезпечує адекватну регуляцію поведінки. Цей стан зумовлюється потребами біологічного та соціального характеру й можливостями їхнього задоволення;

4. Моральне здоров'я — це комплекс характеристик мотиваційної та інформаційної основи життєдіяльності людини. Основу морального компонента здоров'я людини визначає система цінностей, настанов і мотивів поведінки індивіда в соціальному середовищі. Цей компонент пов'язаний із загальнолюдськими істинами добра, любові й краси. Вказаний вид здоров'я значною мірою зумовлюється духовністю людини, її знаннями й вихованням.

Знання та уміння є необхідною складовою процесу формування потреби у здоровому способі життя, але вони є недостатньою умовою формування відповідних навичок. Наступним необхідним кроком у реалізації освіти на основі здоров'язберігаючих навичок є вироблення ставлення до набутих знань, розуміння їх життєвої необхідності.

Ставлення — це особистісні погляди, стереотипи, уявлення, переконання, заботони, суб'єктивні оцінки суперечностей: що подобається чи не подобається, добре чи погане, важливе чи неважливе, потребує уваги чи не потребує тощо. Ставлення включає також ціннісні настанови, переконання, соціальні та субкультурні норми, права, очікування та мотивації. Ставлення на передбачувальному рівні зумовлює певні дії або реакції людей. Так, наприклад, повага до свого тіла та висока оцінка важливості догляду за ним є суттєвим фактором збереження особистого здоров'я, активного функціонування організму та високого рівня працездатності [2, 56–59].

На основі знань, умінь та ставлень в процесі технологічної освіти можуть бути сформовані необхідні для збереження здоров'я життєві навички як здатність практикувати

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ТРУДОВОМУ І ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

конкретні моделі поведінки. Вони включають життєві та специфічні практичні навички, які мають відношення до здоров'я, наприклад: надання першої медичної допомоги, дотримання гігієни та санітарії під час навчально-трудої діяльності, правильне користування технічними засобами тощо. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, життєві навички — це здатність до адаптивної та позитивної поведінки, яка дає можливість індивідуумам ефективно вирішувати проблеми та долати повсякденні труднощі. Вони допомагають людям приймати обґрунтоване рішення, вирішувати проблеми, критично та творчо мислити, ефективно будувати соціальні контакти та здорові стосунки, співчувати, продуктивно організовувати своє життя, вести здоровий спосіб життя [2, 56–59].

Трудове навчання має відігравати провідну роль у формуванні у школярів життєво важливих компетентностей, необхідних для збереження власного здоров'я. Освіта, що базується на навичках, використовує методику навчання, спрямовану на формування позитивних навичок для здорового розвитку, а також на уникнення та запобігання ризикам для здоров'я, наприклад, пов'язаним із роботою на слюсарних і токарних верстатах. Така освіта допомагає підліткам ідентифікувати фактори, які впливають на їх вибір стосовно ризикованої поведінки, і далі — на стан здоров'я.

Набуття життєвих навичок є поступовим, поетапним процесом, що супроводжує, а в деяких випадках визначає період особистісного зростання. Для підвищення ефективності формування навичок цей процес має бути неперервним та несуперечливим. На формування навичок впливає багато чинників, що взаємодоповнюють один одного (родина, школа, позашкільні установи), а також чинників, що протидіють або конкурують (територіальні компанії, асоціальні та дисфункційні родини). Тому до аспектів формування життєвих навичок включається також необхідність вироблення навичок нейтралізації чи мінімізації можливого негативного впливу на підлітка. Позитивну роль у цьому процесі має відігравати робота з батьками учнів. Роз'яснення батькам необхідності та шляхів формування життєвих здоров'язберігаючих навичок у дітей значно полегшить роботу вчителя трудового навчання з учнями.

Таким чином, здоров'язберігаюча компетентність формується в процесі навчально-трудої діяльності, набуті знання та інформація створюють лише передумови їх набуття. Не менш важливим є набуття практичного досвіду через реальне виконання відповідних трудових вправ, дій, відпрацювання моделей поведінки. Тому важливе значення для досягнення здоров'язберігаючої мети мають практичні заняття в процесі трудової підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Академія, 2002. — 576 с.
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Основи здоров'я. 5 клас: Посібник для вчителя. — К.: Алатон, 2005. — 264 с.
3. Державні стандарти базової і повної середньої освіти / Проект. Освітня галузь "Технологія" // Сільська школа України. — 2003. — № 6. — С. 34–36.
4. Стратегии модернизации содержания общего образования. Материалы разработки документов по обновлению общего образования. — М., 2001.
5. Чернишова Р., Андрюханова В. Мета сучасної школи компетентність (контроль і оцінювання) // Директор школи. — 2001. — № 8. — С. 91–96.

Юрій ТУРАНОВ,
Анатолій ПАШИНСЬКИЙ

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Розкрито актуальність компетентнісного підходу та визначено причини, що знижують ефективність педагогічної практики. Вказано основні шляхи підвищення ефективності педагогічної практики студентів інженерно-педагогічних факультетів в сучасній загальноосвітній школі.